

יום שיא: פיתוח בר קיימא

פילוסופיה

החומרים המובאים כאן נוצרו במסגרת פרויקט דיאלוגוס – מחקר משותף של אוניברסיטת תל-אביב, הטכניון, האוניברסיטה העברית בירושלים ומכון ויצמן למדע, במימון הקרן הלאומית למדע (מס' 2699/17).

© כל הזכויות שמורות

למורה:

חלק א

1. הציגו את הנושא, והסבירו מעט על ההבדל בין טבע ותרבות, תוך שימת דגש על ההבדל בין חפצים טבעיים (אדמה, צמחים, ים וכו') לחפצים יצירי תרבות (בתים, מכונות, מכשירים וכו') בסביבה הטבעית של התלמידים. לאחר מכן אפשר לדון מעט בתווך בין טבע לתרבות כמו גינות ועציצים ועוד טבע עירוני-מתורבת. הציגו לתלמידים גם את ההבדל בין חיות מתורבתות (כלבים וחתולי בית, וגם חיות משק) לבין חיות לא מתורבתות בסביבתם (חרקים, ציפורים, נחשים). כאן התחילו דיון קצר בשאלה האם זהו טבע או תרבות?
2. **בזוגות (חברות):** כל אחד מהתלמידים יספר לחברו על שלושה מקומות או דברים בני תרבות או יצירה אנושית שהוא אוהב במיוחד ושלושה מקומות או חפצים טבעיים אותם הוא אוהב במיוחד. התלמיד המציג יסביר גם מדוע הוא אוהב את הדברים הללו ומהם הזיכרונות שיש לו מהם.
3. לאחר שכל תלמיד מציג לחברו את הדברים בני הטבע והתרבות האהובים עליו, על חברו לשתף איזה מהאובייקטים של חברו גם הוא אוהב, ואם יש לו זיכרונות משלו הקשורים להם.
4. חשוב להדגיש שאין צורך או אפילו חתירה שהתלמידים יגיעו למקום רגשי מורכב בשיחות הללו, אלא רק ישתפו וישוחחו על הדברים שהם אוהבים מתוך תשומת לב לחלוקה הזו בין האהבה המופנית אל התרבות והאהבה המופנית אל הטבע.

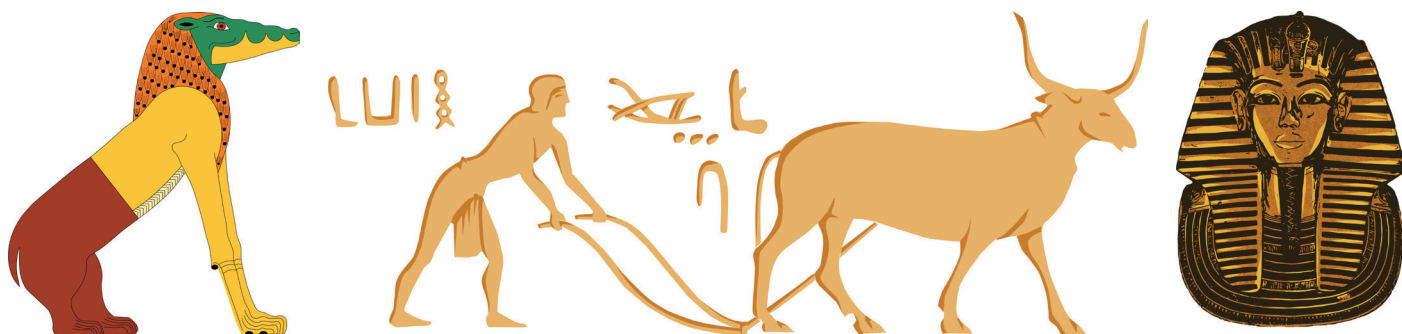
חלק ב

חלקו את הכיתה לקבוצות של 4-5 תלמידים שידונו יחד בשאלת היחס בין הטבע והתרבות דרך סיפורי בריאה שונים באמצעות דף שאלות.

קראו ביחד את סיפורי הבריאה המיתולוגיים הללו, ונסו לענות ביחד מתוך דיון על השאלות שבסופן.

מעובד מתוך מיתולוגיית הבריאה המצרית הקדומה:

'נו' היה שמו של החושך שהיה קיים לפני הכל, והוא חוסר הסדר המוחלט ששרר לפני שנוצר הזמן. מתוך החושך וחוסר הסדר יצר 'אָתום' את עצמו בעזרת שימוש במחשבותיו ובכוח רצונו הטהור. הוא לא היה גבר ולא אישה, והייתה לו עין מיוחדת הרואה הכול והיכולה לשוטט בכל רחבי היקום. אתום היה לבדו בעולם והוא השתמש בצל שלו עצמו כדי ליצור לעצמו בן ובת. את בנו 'שו' יצר אתום על ידי שירק אותו מפיו, ואת בתו תפנוט הוא הקיא. שו הפך לאל האוויר ותפנוט הייתה לאלת הערפל והלחות. שו ותפנוט קיבלו מאביהם משימה: להפריד את הכאוס (חוסר הסדר המוחלט) לעקרונות, חוקים, סדר ויציבות. הכאוס חולק לאור ולחושך שהוצבו במקומם. סדר זה נקרא 'מָאָט' והוא שיצר את עקרונות החיים מאז ולכל הזמנים. מאט הייתה נוצה קלה וטהורה. שו ותפנוט יצרו יחד אלים רבים שעזרו למאט להתגבר על הכאוס (המכונה 'נו'): 'גב' - שהיא הארץ, ואת 'נוט' - השמים. איסיס, מלכת האלים, התור אלת האהבה והיופי, אוריסיס אל החוכמה והצדק, סֶת' אל הרשע, טוט אל החוכמה ונֶפִיֶטִיס שמגינה על המתים. אבל הסדר של מאט עדיין לא היה מושלם, משהו בו היה חסר... יום אחד הלכו שו (אל האוויר) ותפנוט (אלת הערפל והלחות) לאיבוד במים השחורים של נו (התווה ובוהו). אתום דאג לילדיו וחיפש אחריהם. כאשר לא מצא אותם שלח את העין שלו הרואה הכול אל השמים ואל הארץ כדי לחפש אחריהם. לאחר זמן מה חזרו שו ותפנוט יחד עם העין הרואה הכול. כאשר אתום ראה אותם הוא התרגש כל כך עד שהחל לבכות משמחה. דמעותיו טפטפו על האדמה והפכו לאדם הראשון. והאדם שהתרבה והתפשט בכדור הארץ עזר בעצם לאיזון של מאט - הסדר שנקבע לעולם. האנשים קיבלו בשמחה את משימת השמירה על הארץ ואת הערצת והוקרת האלים, והחלו ליצור תרבות וסדרים נוספים שהגדילו את הסדר ועזרו לו לגבור על התווה ובוהו.

1. סיפור הבריאה המצרי הוא סיפור דמיוני המציג דמויות רבות, שכל אחת מהן מייצגת כוח בעולם. מהו לדעתכם התהליך החשוב בסיפור הבריאה המצרי? שימו לב להבדל המרכזי בין 'נוט' (חוסר הסדר) לבין הכוחות שתפקידם לסדר את היקום.
2. כיצד נברא האדם בסיפור זה, ומהו תפקידו?
3. לפי סיפור זה, האם יצירותיו התרבותיות של האדם הם דבר חיובי או שלילי?
4. דונו ביניכם – כיצד על האדם לנהוג ביחס לטבע סביבו לפי סיפור זה?
5. נסו לתאר את הקשר או הניגוד הקיים בין דברים טבעיים, לבין דברים בני תרבות בהתאם לסיפור זה.

מתוך מיתולוגיית הבריאה של בני שבט ה'ברוך' (Barotz) באפריקה:

בתחילה יצר ניאמבי (האל הבורא) את כל הדברים. הוא עשה את החיות, את הדגים ואת הציפורים. באותו הזמן חי ניאמבי על הארץ עם אשתו נזילילי. אחד מיצוריו של ניאמבי היה שונה מכל השאר, קראו לו קמונו (האדם). קמונו חיקה את ניאמבי בכל דרך: כאשר ניאמבי יצר בעץ, גם קמונו יצר בעץ וכאשר ניאמבי יצר בברזל גם קמונו יצר בברזל. אחרי זמן מה ניאמבי (יוצר העולם) החל לפחד מקמונו (האדם). יום אחד קמונו יצר חנית והרג איתה זכר אנטלופה (זן גדול של שור), ועל כך כעס ניאמבי מאוד: "מדוע אתה מתנהג כך אדם? החיות הם אחיך ואסור לך להרוג אותם!". ניאמבי גירש את קמונו לארץ אחרת, אך כעבור זמן קמונו חזר. ניאמבי הרשה לקמונו להישאר ונתן לו גן משלו לעבד ולתרבות. גם כאן לא הצליח קמונו להתאפק והוא הרג איילה. בעקבות זה חדר המוות לעולמו לאט לאט: אחרי זמן מה כלבו של קמונו מת, ואז הסיר שלו נשבר, ואז בנו מת. כאשר הלך קמונו לספר לניאמבי מה קרה לו הוא מצא את הבן שלו, את הכלב שלו ואת הסיר שלו אצל ניאמבי. קמונו דרש מניאמבי שייתן לו תרופת פלא שתשמור על דבריו שלא ימותו ויתקלקלו, וניאמבי סירב לכך בתוקף. אז התייעץ ניאמבי עם יועציו הקרובים, כיצד ימשיך הוא בעצמו להתקיים כאשר קמונו יודע כך את הדרך אליו ולא יפסיק להטריד אותו בבקשה זו. על כן הסתלק ניאמבי עצמו והעביר את כל החצר שלו לאי מעבר לנהר. אך קמונו בנה רפסודה מקני סוף והגיע לאי של ניאמבי. אז יצר ניאמבי הר גבוה ועבר לגור בו, אך גם לשם מצא קמונו דרך לטפס ולהגיע, ובינתיים בני האדם בניו של קמונו החל להתרבות בארץ.

אז שלח ניאמבי ציפורים לחפש מקום בטוח לבנות בו את ליטומה – עירו של האל, אך הציפורים כשלו במשימה ולא מצאו מקום מתאים. אז הלך ניאמבי לשאול את פיו של ה'נשגב' שאמר לו שגורלו תלוי בעכביש, והעכביש מצא מקום לחצרו של ניאמבי בשמים, וטווה חוטים מהארץ לשמים כך שיוכל ניאמבי להגיע אליו. אז טיפסו ניאמבי ובני חצרו אל ההיכל שלהם בשמים, והנשגב ייעץ לניאמבי לנקר את עיניו של העכביש כך שלא יוכל למצוא לעולם את דרכו אל השמים ולהוליך כך גם את קמונו. וכך עשה ניאמבי ועיוור את עיניו של העכביש.

לאחר שניאמבי הסתלק אל השמים, קמונו אסף אליו חבורת אנשים והם החלו לכרות עצים ולבנות מגדל עצום שיגיע לשמים ויוליך אותם אל ניאמבי. אך משקלו של המגדל היה גדול מדי וכך הוא קרס כל פעם לפני הוא היה גבוה מספיק להגיע לשמים, וקמונו לא ראה את ניאמבי מאז לעולם.

אך כל בוקר כשהשמש זורחת, עוצר קמונו ומכריז: "הנה המלך שלנו, הנה הוא מגיע", וכל שאר האנשים מברכים אותו.

1. האם יש לאדם תפקיד מיוחד בבריאה לפי הסיפור האפריקאי הזה או לא? אם כן מהו? אם לא, מה הדבר אומר על מקומו של האדם בעולם?
2. מהו המאפיין הייחודי של האדם לפי הסיפור הזה? מה מאפיין זה מלמד אותנו על יצירותיו התרבותיות של האדם?
3. לפי סיפור זה, האם יצירותיו התרבותיות של האדם הם דבר חיובי או שלילי?
4. דונו ביניכם – כיצד על האדם לנהוג ביחס לטבע סביבו לפי סיפור זה?
5. נסו לתאר מה הקשר או הניגוד הקיים בין דברים טבעיים, לבין דברים בני תרבות בהתאם לסיפור זה.

למורה: חלק ג

1. כנסו את הכיתה בחזרה למליאה ובקשו מנציג מכל קבוצת לימוד שיציג את הדיונים המרכזיים שהתקיימו בקבוצת הלימוד הקטנה.
 2. הפנו שאלה לכל תלמידי הכיתה וערכו סבב קצר של תשובות מהתלמידים.
- שאלה מומלצת היא:** "מהו האיזון הנכון לדעתכם בין השמירה על הטבע לבין יצירה ותרבות אנושית? האם יש עקרונות שיכולים לעזור לשמור על איזון זה? האם יש לכם העדפה מסוימת לאחד משני הצדדים – הטבע או התרבות?"
3. בקשו מהתלמידים המציגים את דעתם לומר האם זו דעתם האישית או שהיא נסמכת על אחד הסיפורים המיתולוגיים שנלמדו, ולהצביע על החלק בסיפור ממנו הם שואבים את דעתם.